

VIUHKA - Vieraskasvien uhkat hallintaan Kalajokilaaksossa

Hankesuunnitelma
30.1.2024



ProAgria
Oulu


MAA- JA
KOTITALOUSNAISET
OULU

Hankehakemuksen sisältö

Hankkeen julkinen tiivistelmä.....	3
1. Hankkeen tarve ja tausta, kohderyhmä, hyödynsaajat ja toteutusalue	3
1.1 Hankkeen tarve ja tausta	3
1.2 Hankkeen kohderyhmä ja hyödynsaajat	6
1.3 Hankkeen toteutusalue	7
2. Hakijan esittely ja hankkeen resurssit	7
3. Hankkeen tavoitteet, tulokset, vaikutukset sekä seuranta ja raportointi.....	9
3.1 Hankkeen tavoitteet	9
3.2 Hankkeen tulokset ja vaikutukset	10
3.3 Hankkeen seuranta ja raportointi.....	11
4. Hankkeen toteutus, aikataulu ja riskit.....	12
4.1 Hankkeen toteutus ja aikataulu	12
4.2 Hankkeen riskit	15
5. Hankkeen laajempi viitekehys.....	16
6. Hankkeen ympäristö- ja ilmastovaikutusten huomiointi ja kestävän kehityksen edistäminen	17
7. Toiminnan jatkaminen ja tuen kohteen ylläpitosuunnitelma.....	18
8. Hankkeen viestintä	19

Hankkeen julkinen tiivistelmä

Hankkeessa kehitetään haitallisten vieraskasvilajien torjuntaa neljässä Kalajokilaakson kunnassa vuosina 2024–2026. Hankkeessa kumppaneina ja osarahoittajina ovat Nivalan, Ylivieskan ja Haapajärven kaupungit sekä Alavieskan kunta.

Hankkeen tavoitteena on luoda Kalajokilaakson kunnille toimintamalli haitallisten vieraskasvilajien torjuntaan ja kuriin saamiseksi. Tähän päästään yhteistyön ja tiedotuksen kehittämällä sekä torjuntakokeilujen ja torjuntatyön vaikuttavuuden arvioinnilla. Tavoitteena on myös testata, mitkä ovat tehokkaimmat keinot haitallisten vieraskasvilajien poistamiseksi alueilta, joissa ne ovat levinneet laajalle ja ongelmaksi. Hankkeessa testataan ammattimaisten torjuntatoimien vaikuttavuutta pilottikohteilla. Lisäksi halutaan parantaa asukkaiden ja toimijoiden tietoisuutta haitallisten vieraskasvilajien uhkista ja kannustaa heitä torjumaan vieraslajeja oma-aloitteisesti maillaan ja sovittaessa myös yhteisalueilla tai kuntien maalla.

Hankkeessa tehdään haitallisten vieraskasvilajien kartoitus neljän kunnan alueella vuonna 2024. Tärkeimmät torjuttavat lajit hankkeessa ovat jättiputki, jättipalsami ja komealupiini. Vieraskasvien torjuntamenetelmiä testataan kuudella pilottikohteella. Menetelmiä voivat olla mm. kasvuston murskaus, peittäminen muovilla, erilaiset katemateriaalit, kuumavesikäsitteily, otsonivesi, liekitys, laidunnus ja pyrolyysineste. Myös maanomistajien neuvontaa vieraskasvien torjumiseksi tehdään. Tärkeää on myös asukkaiden tietoisuuden lisääminen haitallisista vieraskasveista. Asukkaita ja toimijoita kannustetaan torjuntatoimiin omilla kohteilla. Hankkeen päätösvuonna kootaan tulokset ja laaditaan kuntien yhteinen vieraskasvilajien torjuntasuunnitelma.

Hanke toteutetaan 1.5.2024–31.12.2026 välisenä aikana Oulun Maa- ja kotitalousnaisten (ProAgria Oulu ry:n) ja Kalajokilaakson neljän kunnan välisenä yhteistyönä.

Kustannusarvio yhteensä 185 975,58 €

Haettava tuki / avustus 176 676,80 €

Kuntien rahoitus 9298,78 €

1. Hankkeen tarve ja tausta, kohderyhmä, hyödynsaajat ja toteutusalue

1.1 Hankkeen tarve ja tausta

Vieraslaajat ovat eliölajeja, jotka ovat levinneet luontaiselta levinneisyysalueeltaan uusille alueille ihmisen mukana joko tahattomasti tai tarkoituksella. Vieraslaji on ylittänyt ihmisen myötävaikutuksella luontaisen leviämisen, kuten mantereeseen, meren tai vuoriston. Vieraslajit voivat potentiaalisesti aiheuttaa vakavaa vahinkoa uuden alueensa alkuperäislajeille, ekosysteemeille, viljelykasveille, metsätaloudelle tai muille

elinkeinoille. Uudella alueella vieraslajilta puuttuvat usein luontaiset viholliset, jotka säätelisivät niiden runsautta. Myös ilmaston lämpeneminen voi lisätä haitallisten vieraskasvilajien leviämistä luontomme. . Haitallisella vieraslajilla tarkoitetaan Suomessa jo esiintyvää lajia, joka aiheuttaa ekologista, taloudellista, terveydellistä tai sosiaalista haittaa, joka vaatii erityisiä toimenpiteitä.

Suomen kansallinen vieraslajistrategia laadittiin vuonna 2012. Siinä arvioitiin, että Suomessa oli vuonna 2011 yhteensä 157 haitallista vieraslajia . Lisäksi oli 123 tarkkailtavaa lajia, jotka voivat muodostua haitallisiksi lähitulevaisuudessa. EU:n vieraslajilainsäädäntö tuli Suomessa voimaan 2016. EU:n haitallisiksi määrittelemistä noin 90 lajista Suomessa esiintyy vähän yli 30 eliölajia. Kasveista tällä EU:n vieraslajilistalla ovat mm. jättiputket ja jättipalsami. Lisäksi on Suomen kansallinen vieraslajiluettelo, jossa on nyt 32 lajia, lajiryhmää tai risteymää. Näistä noin puolet on kasveja. Kasvilajeista listalla ovat mm. komealupiini ja kurturuusu. Suomen luonnossa on tavattu 700–800 vieraskasvilajia. Siihen nähden haitallisiksi muuttuneiden osuus on vielä melko pieni, 2 % luokkaa. Haitallisia vieraskasvilajeja ei saa kasvattaa tai myydä ja maanomistajan tulisi poistaa ne maaltaan.

Haitallisiksi muuttuneille vieraskasveille on ominaista, että ne ovat kookkaita ja voimakasvuisia, niillä on hyvä siementuotanto ja ne valtaavat luontoon karattuaan nopeasti elintilaa alkuperäislajistolta. Komealupiini on voimakas kilpailija, joka rehevöittää kasvualustaansa juurtensa typensitojabakteereilla. Myös jättipalsami valtaa kasvutilan muilta kasveilta. Jättiputket ovat monella tavalla haitallisia: ne tukahduttavat kasvupaikallaan alkuperäisen kasvilajiston, aiheuttavat ihmiselle terveydellistä haittaa ja voivat alentaa kiinteistöjen arvoa. Maisemaa hallitsevaa vieraskasvia voidaan myös pitää esteettisenä ja kulttuurisena hättana arvokkaalla maisema-alueella tai kulttuuriympäristöissä.

Ihmisen toiminta on levittänyt kasveja uusiin ympäristöihin monella tavalla. Liikennevälineet ja -väylät ovat merkittäviä kasvien leviämisreittejä. Linnut kuljettavat marjovien kasvien siemeniä. Monet haitalliseksi luokitelluista kasveistamme on tuotu meille alun perin puutarhoihin ja puistoihin koristekasveiksi. Matkailijoiden mukana saapuu uusia kasveja. Kasveja kulkeutuu uusille paikoille myös siirreltävien maiden ja mullan mukana. Suuri ongelma on puutarhajätteiden huolimaton ja välinpitämätön käsittely ja hävitys.

Vieraskasvien aiheuttamaan ongelmaan on herätty vasta viimeisen parikymmenen vuoden aikana. Osin herätteenä on voinut toimia EU:n myötä tullut lainsäädäntö, sillä eteläisemmässä Euroopassa vieraslajien aiheuttama ongelma on varmaan konkretisoitunut meitä aiemmin. Suomessakin ilmaston lämpeneminen on voinut lisätä vieraskasvien levittäytymistä. Esimerkiksi Suomessa jättipalsami on lisääntynyt räjähdysmäisesti 1980-luvulta lähtien. Leudontuneet syksyt ovat voineet edistää sen runsastumista. Lupiinia on kasvatettu pitkään talojen piholla, mutta maaseudun asutuksen vähennyttyä se on voinut levittäytyä hoitamattomilta pihoilta tienvarsille ja vanhoille pelloille.

Suomessa on toteutettu monia vieraskasvien torjunnan aktivointiin, eri torjuntamenetelmien selvittämiseen ja asian tiedotukseen liittyviä hankkeita ja kokeiluja viimeisen 10 vuoden aikana. Kimmokkeena on varmasti ollut kansallisen vieraslajistrategian laatiminen vuonna 2012 ja EU:n vieraslajilainsäädännön

voimaantulo Suomessa vuonna 2016. Asiaan on kiinnitetty enemmän huomiota ja siihen on osoitettu myös resursseja. Alla on lyhyt katsaus vieraskasvien torjunnan parissa toimineisiin tuoreisiin hankkeisiin painottuen Pohjoiseen Suomeen. Hankkeissa löydettyjä hyviä käytäntöjä ja kokemuksia voidaan hyödyntää tässä hankkeessa.

Lapin Maa- ja kotitalousnaiset toteutti 31.12.2019–24.8.2022 Maaseuturahaston kehittämishankkeen *Lapin vieraskasvit tunnetuksi ja haltuun*. Hankkeessa jaettiin vieraslajitietoa ja aktivoitiin torjuntatyötä. Hankkeessa vakiinnutettiin aiemman Etelä- ja Länsi-Lapissa toimineen vieraslajihankkeen hyvät käytännöt koko Lapin maakuntaan. Hankkeessa toteutettiin myös pohjoismainen opintomatka.

Länsi-Suomen Maa- ja kotitalousnaiset toteutti 30.11.2019–16.8.2023 Leader-hankkeen *Haitalliset vieraskasvit hallintaan*. Siinä tuotiin esille paikalle ihmisille vieraslajien uhkia perinneympäristöille ja kotimaisille lajeille. Heitä haluttiin sitouttaa pitkäjänteiseen torjuntatyöhön. Hankkeessa selvitettiin myös eri torjuntamenetelmien tehoja.

Hakijaorganisaatio eli ProAgria Oulu/Oulun Maa- ja kotitalousnaiset toteutti 3.9.2018–31.12.2021 EAKR-hankkeen *Vieraskasvit hallintaan*. Hankkeessa tehtiin yhteistyötä mm. viheralan yritysten ja kuntien jätehuoltoyrityöiden kanssa liittyen vieraskasvien varhaiseen havainnointiin, torjuntatyön menetelmiin, viher- ja maamassojen käsittelyyn sekä kansalaisten ja kuntien viheralueiden biomassojen käsittelyn ohjeistukseen. Hankkeessa testattiin erilaisia vieraskasvien torjuntakeinoja, kuten katemateriaalit (kivituhka, hamppu) ja laidunnus. Kohdealueena olivat Oulun, Oulunkaaren ja Raahen seutukunnat.

Kainuussa alueellinen jätehuoltoyritys Ekokymppi toteutti 2021–2023 *Vieraslajit veks* -hanketta, jossa kartoitettiin vieraskasvien esiintymistä Kainuussa, järjestettiin infotilaisuuksia ja torjuntatalkoita. Hankkeessa laadittiin myös vieraslajien hallintastrategia hankkeeseen osallistuneiden kuntien ja Ekokymppin kanssa.

Suomen luonnonsuojeluliitto hallinnoi laajaa *VieKas LIFE* EU-projektia vuosina 2018–2023. Hankkeen budjetti oli lähes 2,5 miljoonaa euroa. Hankkeessa torjuttiin erityisesti jättiputkia, jättipalsamia ja keltamajavankaalia. Kumppaneina hankkeessa olivat Luonnontieteellinen keskusmuseo, Jyväskylän kaupunki, Riihimäen kaupunki, Luonnonvarakeskus, Marttaliitto ja Luonto-Liitto. Vieraslajeja torjuttiin yli 400 kohteella 6 maakunnan alueella. Muun muassa Varsinais-Suomessa tarkastettiin ja torjuttiin 351 jättiputken esiintymää. Hankkeessa tuotettiin työkalupakki kuntien vieraskasvityön tueksi. Tuloksena syntyi 68 tietokorttia, jossa on vinkkejä asian edistämiseen. Näitä voidaan hyödyntää myös Kalajokilaakson hankkeessa.

INSPECT oli Interreg Botnia-Atlantica-hanke, joka toimi Etelä-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla ja Ruotsin puolella Västerbottenissa 2020–2022. Hankkeessa torjuttiin jättipalsamia ja kurturuusua, arvioitiin torjunta- ja viestintämenetelmiä ja laadittiin käsikirjat kohdelajien torjunnasta. Mukana hankkeessa olivat EPO-ELY, Metsähallitus, ProAgria Etelä-Pohjanmaa/MKN, Vaasan kaupunki, Västerbottenin lääninhallitus ja Uumajan kaupunki.

Barents Invasive Alien Species (IAS) on Ulkoministeriön rahoittama hanke, jossa jaetaan vieraslajien torjunnan hyviä käytäntöjä Suomen, Ruotsin ja Norjan kesken

pohjoisilla alueilla. Hankkeen toiminta-aika on kesäkuu 2022 – joulukuu 2024. Pää toteuttaja Suomessa on Luonnonvarakeskus ja osatoteuttajina WWF ja Maa- ja kotitalousnaiset. Hankkeessa tuotetaan viestintämateriaaleja, kuten videoita ja järjestetään vieraskasviaiheisiä koulutuksia. Oulun Maa- ja kotitalousnaiset on mukana hankkeen koulutus- ja viestintätoimissa noin 1 kuukauden työpanoksella.

Nykytilan kuvaus

Pohjois-Pohjanmaalla tilanne on vieraskasvien osalta hieman parempi kuin eteläisemmässä Suomessa, mutta nyt olisi tärkeä toimia, kun peliä ei olla vielä menetetty. Esimerkiksi komealupiinista vapaita tienvarsia on vielä paljon. On tärkeää poistaa ensimmäiset esiintymät ennen kun ne levittäytyvät tienvarsien niiton myötä laajemmalle. Sen sijaan jättiputki on levinnyt Nivalassa Malisjokivarressa ongelmaksi asti. Lajia on laajoja kasvustoja jokivarressa ainakin kolmen kilometrin matkalla. ELY-keskus on lähettänyt noin 15 maanomistajalle kesällä 2023 kehotuskirjeen jättiputkien poistamisesta.

Kalajokilaakson alue edustaa luultavasti lupiin, jättipalsamin ja kurturuusun osalta keskimääräistä tilannetta Pohjois-Pohjanmaalla. Esiintymiä on kuntataajamissa ja maaseutukylillä siellä täällä, mutta ihan joka paikkaan ne eivät ole levittäytyneet. Kovin tarkkaa kuvaa näiden lajien tilanteesta alueella ei ole ja kattavaa selvitystä ei ole aiemmin tehty.

Kalajokilaakson kunnissa on jonkin verran tehty haitallisten vieraskasvien torjuntatoimia aiempina vuosina, mutta systemaattista torjuntasuunnitelmaa ei ole laadittu. Kunnat ovat tehneet torjuntatoimia omilla maillaan, mutta myös yksityiset maanomistajat olisi tärkeää saada torjuntatyöhön mukaan. Tähän panostetaan tässä hankkeessa. Torjuntatalkoita on järjestetty aiemmin Nivalassa ja Ylivieskassa. Puutarhaharrastajien yhdistys, Nivalan viherpeukalot torjui Nivalassa jättiputkia kuntataajamassa muutamia vuosia sitten. Ylivieskassa on saatujen tietojen mukaan järjestetty jättipalsamin kitkentätalkoita paikallisille asukkaille. Haapajärvellä kiinnostunutta talkooväkeä voisi löytyä keskustaaajamasta. Haapajärven maaseutukyli yhdistysväki voi olla liian työllistetty omien hankkeidensa ja kylätalojen ylläpitovelvoitteiden vuoksi. Yhteenvetona voidaan todeta, että kunnat kaipaavat apua vieraskasviasian haltuunottoon, tilannekuvan muodostamiseen ja keinojen löytämiseen, miten jatkossa asian kanssa edetään. Näihin asioihin haetaan ratkaisuja tässä hankkeessa monipuolisella yhteistyöllä ja yhteiskehittämisellä.

1.2 Hankkeen kohderyhmä ja hyödynsaajat

Varsinainen kohderyhmä ja hyödynsaajat ovat Kalajokilaakson neljän kunnan, Haapajärvi, Nivala, Ylivieska ja Alavieska, asukkaat, viljelijät, maanomistajat, yhdistykset, yritykset ja kuntaorganisaatiot. Hankkeessa annetaan neuvontaa haitallisten vieraskasvien torjumiseksi, testataan torjuntamenetelmiä ja laaditaan vieraskasvien torjunta-/hallintasuunnitelma. Hankkeen tarjoama apu hyödyttää niin omakotiasukasta, joka miettii, miten torjua vieraskasvia pihallaan kuin kunnan viranhaltijaa, joka pohtii, miten saadaan jättiputken leviäminen aisoihin kunnan alueella. Vaikka vieraslajien torjuminen on lain mukaan maanomistajan velvollisuus, hyödyttää

vieraskasvien torjuminen myös muita kuntalaisia, vapaa-ajanasukkaita ja matkailijoita, kun maaseutu ympäristö voi paremmin vieraslajien leviämisen hillitsemisen myötä. Vieraskasvien hallitsematon leviäminen voi alentaa tonttien arvoa, joten torjuntatoimilla on myös taloudellinen kannuste. Haitallisten vieraskasvien kartoitus ja torjuntasuunnitelman laatiminen hyödyttää periaatteessa kaikkia kuntalaisia, sillä näiden aineistojen avulla voidaan torjuntatoimet suunnitella kustannustehokkaasti ja löytää parhaat käytännöt asian hoitamiseksi. Kunnan viranhaltijoilla on hankkeen jälkeen enemmän keinoja hoitaa asiaa. Hyödynsaajina voivat olla myös vieraskasvien torjuntapalveluiden tarjoamisesta kiinnostuneet yrittäjät ja yritykset. Heille voidaan järjestää aiheesta infotilaisuuksia ja koulutusta. Hankkeen toiminta on kohderyhmälle maksutonta. Hankkeessa ei tehdä yritys kohtaista neuvontaa. Hankkeessa löydettyjä hyviä käytäntöjä ja kokemuksia tuodaan laajemman yleisön tietoon viestinnällisin keinoin. Siten hyödynsaajina voidaan ajatella olevan vieraskasviasian kanssa tekemisissä olevat kunnat, maanomistajat ja muut toimijat Pohjois-Pohjanmaalla ja laajemminkin.

1.3 Hankkeen toteutusalue

Hanketta toteutetaan Pohjois-Pohjanmaan alueella. Pääpaino toteutuksessa on hankkeen kumppaneina ja osarahoittajina olevien neljän Kalajokilaakson kunnan alueella. Nämä kunnat ovat Alavieska, Haapajärvi, Nivala ja Ylivieska. Pohjois-Pohjanmaan kunnista Kalajoen, Reisjärven ja Sievin kunnat kuuluvat ProAgria Keski-Pohjanmaan toimialueeseen. ProAgria Keski-Pohjanmaalla ei ole käynnissä eikä suunnitteilla tavoitteiltaan ja toimenpiteiltään tätä hanketta vastaavia hankkeita. Raja-alueista ja hankkeen sisällöistä neuvotellaan ja sovitaan rinnakkaisorganisaatioiden ja -hankkeiden kanssa yhteistyön lisäämiseksi ja päällekkäisen työn välttämiseksi. Kaikkien toimenpiteiden toteutuksessa pyritään yhteistyöhön muiden toteuttajien sekä muiden tahojen hankkeiden kanssa.

2. Hakijan esittely ja hankkeen resurssit

Hankkeen hallinnoija on ProAgria Oulu ry/Oulun Maa- ja kotitalousnaiset (y-tunnus 0210123-5).

ProAgria Oulu ry on jäsentensä hallitsema riippumaton maa-, koti- ja kalatalouden sekä muiden maaseutuelinkeinojen asiantuntijaorganisaatio. Yhdistyksen jäsenenä on kaikille avoimia rekisteröityjä kuntatason maaseutuseuroja sekä kylätason vastaavia yhdistyksiä. Lisäksi jäsenenä on suorajäsenenä olevia maatiloja ja maaseutuyrityksiä sekä näiden perhejäseniä ja muita henkilöjäseniä. Maaseutuneuvontajärjestössä toimii valtakunnallisesti ProAgria Keskusten Liitto ja 8 suomenkielistä aluekeskusta.

ProAgria Oulu edistää maaseutuyritysten kilpailukykyä ja hyvinvointia maakunnan kattavan asiantuntijaverkostonsa avulla. Asiakkaan menestyminen, osaava ja innostunut henkilöstö, verkostoituminen ja riippumattomuus ovat toiminnan perusarvoja. ProAgria Oulun noin 80 työntekijää toimii asiantuntijatehtävissä eri puolilla Pohjois-Pohjanmaata ja Lappia. ProAgria Oululla on Pohjois-Pohjanmaalla 13

toimipistettä ja Lapissa kolme toimipistettä. ProAgria Oulun liikevaihto on noin viisi miljoonaa euroa.

ProAgria Oulussa toimii rekisteröimätön Oulun Maa- ja kotitalousnaisten piirikeskus (Oulun MKN), joka suunnittelee, ohjaa ja toteuttaa kotitalous-, yritys- ja maisemanhoidon neuvontaa ja niihin liittyvää edistämistoimintaa sekä rekisteröimätön Oulun Kalatalouskeskus, joka suunnittelee, ohjaa ja toteuttaa kalatalouden edistämistä ja neuvontaa sekä ohjaa jäsenkalatalousyhteisöjen toimintaa.

Oulun Maa- ja kotitalousnaiset on osa valtakunnallista neuvontajärjestöä, jonka toimintaa koordinoi valtakunnallisesti Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry. Oulun Maa- ja kotitalousnaisten piirikeskuksessa työskentelee 10 asiantuntijaa, ruoka- ja elintarvikealan, luonto-, ympäristö-, biotalous-, vesi- ja maisemaosaamisen sekä yritysneuvonnan tehtävissä. Maa- ja kotitalousnaisten maisema- ja ympäristöasiantuntijoilla on vahva ja pitkäaikainen asiantuntemus maatalousluonnon monimuotoisuuteen, perinneympäristöihin ja vesiluontoon liittyvistä asioista Pohjois-Pohjanmaalla. Vieraskasvien hallintaan liittyntä hanketta toteutettiin 2018–2021. Siinä toteutusalueena oli pääosin Oulun seutu.

ProAgria Oulu on toteuttanut EU-rahoitteisia hankkeita maaseudun ja maaseudun elinkeinotoiminnan kehittämiseksi 1. EU-ohjelmakaudesta alkaen ja vuosittain käynnissä on n. 15–20 hanketta. Vuosittainen hankebudjetti on noin 800 000 euroa.

ProAgria Oulun vakituinen ja kokenut hallintohenkilöstö toteuttaa talouteen ja hallinnointiin, kuten kirjanpitoon, maksatuksiin ja arkistointiin liittyviä tehtäviä sekä avustavia toimistotöitä. Myös ProAgria Oulun hankekoordinaattori ja viestintähenkilöt avustavat hankkeen toteutuksessa. Henkilöstön käytössä on ajanmukaiset työvälineet ja kirjanpito-, laadunhallinta- ja toiminnan seurantajärjestelmät on laadittu palvelemaan hankkeissa vaadittavaa tarkkuutta ja tasoa. Hankkeessa tehdään soveltuvin osin yhteistyötä muiden ProAgria Oulun hallinnoimien ja toteuttamien hankkeiden kanssa.

Myös tämä kehittämishanke on osa ProAgria Oulun ja kaikkien ProAgria keskusten valtakunnallista hankesalkkua. Hanketyön toimintamalleja ja kirjanpitoon, seurantaan ja arkistointiin käytettäviä työkaluja on kehitetty yhteistyössä työn tehostamiseksi.

Hankehenkilöstöllä on monipuolista osaamista maatalous- ja ympäristöalaan liittyen: henkilöstössä on biologian, maa- ja metsätieteiden, maatalousalan ja tiedotuksen koulutuksen saaneita henkilöitä. Hankehenkilöstössä on kasvilajiston osaamista ja kokemusta erilaisten lajisto- ja luontokartoitusten sekä suunnitelmien teosta. Maaseudun toimijoiden osallistamisesta on osalla hankehenkilöstöstä jo 20 vuoden kokemus. Maa- ja kotitalousnaisten henkilöstö osallistuu tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan erilaisiin koulutuksiin, jotka lisäävät osaamista joko hankehallinnointiin tai omaan, hankkeen aihepiiriin liittyvään asiantuntijuuteen liittyen.

Hankkeen yhteistyökumppanit:

Hankkeen yhteistyökumppaneita ovat neljä hankkeen toteutusalueen eli Kalajokilaakson kuntaa: Haapajärven, Nivalan ja Ylivieskan kaupungit sekä Alavieskan kunta. Nämä kunnat osallistuvat hankkeen osarahoitukseen yhteensä 5 % osuudella. Kuntarahoituksen tarkempi erittely on liitteessä Kustannukset ja rahoitus. Näiden kuntien kanssa on pidetty kaksi etäkokousta liittyen hankesuunnitteluun, 25.9.2023 ja 11.1.2024. Nivalan kaupungin kanssa asiasta on käyty keskustelua jo keväällä 2023 ja huhtikuussa järjestettiin Nivalan kirjastolla näyttely, jossa oli esillä vieraskasvien torjunta ja niityt.

Hankkeen kumppaneiksi ja osarahoittajiksi lähtevät kunnat nimeävät kuntarahoitus/osallistumispäätöksessään kunnan edustajan eli viranhaltijan, joka toimii yhteyshenkilönä hankkeen ja kunnan välillä, ja joka voi käyttää työaika yhteisiin palavereihin, yhteydenpitoon, suunnitteluun ja mahdollisesti työnohjaukseen. Kuntien yhteyshenkilöt ovat: Nivalan kaupunki/puistotyönjohtaja Ulla-Maija Välikangas, Ylivieskan kaupunki/kaupunginpuutarhuri Anu Ainasoja, Haapajärven kaupunki/työnohjaaja Miika Niskala ja Alavieskan kunta/tekninen johtaja Ossi Laakso.

Hankkeen yhteistyötahoja ovat Kalajokilaakson eri yhdistykset ja yritykset. Yhdistyksien kautta tavoitetaan kuntataajamien ja kylien asukkaita ja maanomistajia. Mahdollisia yhteistyötahoja ovat muun muassa maa- ja kotitalousseurat, kyläyhdistykset, nuorisoseurat, kotiseutuyhdistykset, luonnonsuojeluyhdistykset, 4H-yhdistys ja puutarhayhdistys. Torjuntamenetelmien testauksen osalta tehdään yhteistyötä paikallisten maatalousyrittäjien, koneurakoitsijoiden ja muiden sopivien yritysten kanssa. Kuumavesikäsitteilyn ja otsoniveden testaamisen osalta yhteistyötahona on iisalmelainen yritys EWK Finland Oy/Kimmo Kärki. Pyrolyysinesteen (koivutisle) testaamisen osalta yhteistyötä voidaan tehdä alavieskalaisen yrityksen Charcoal Finland Oy/Erkki Pyy kanssa. Muita tahoja, joiden kanssa tehdään yhteistyötä ovat mm. eri tutkimuslaitokset ja viranomaistahot. Näiden edustajia pyydetään myös hankkeen ohjausryhmään. Näitä ovat Luonnonvarakeskus, Suomen ympäristökeskus ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus/luonnonsuojelu.

3. Hankkeen tavoitteet, tulokset, vaikutukset sekä seuranta ja raportointi

3.1 Hankkeen tavoitteet

1. Luoda Kalajokilaakson kunnille toimintamalli haitallisten vieraskasvilajien torjuntaan ja kuriin saamiseksi. Tähän päästään yhteistyön ja tiedotuksen kehittämisen sekä torjuntakokeilujen ja torjuntatyön vaikuttavuuden arvioinnin avulla.
2. Testata, mitkä ovat tehokkaimmat keinot haitallisten vieraskasvilajien poistamiseksi alueilta, joissa ne ovat levinneet laajalle ja ongelmaksi. Hankkeessa testataan ammattimaisten torjuntatoimien vaikuttavuutta pilottikohteilla.

3. Lisätä Kalajokilaakson kuntien asukkaiden, maanomistajien ja toimijoiden tietoisuutta haitallisten vieraskasvilajien uhkista ja kannustaa heitä torjumaan vieraslajeja oma-aloitteisesti maillaan ja sovittaessa myös yhteisalueilla tai kuntien maalla.

Hankkeen mitattavissa olevat tavoitteet ovat:

- Laaditaan selvitys vieraskasvien esiintymisestä Kalajokilaakson neljän kunnan alueella, tarkistetaan maastossa vähintään 80 % vanhoista ja hankkeen aikana ilmoitetuista vieraskasviesiintymistä (tavoite 80 % selvitysaste ilmoitetuista vieraskasviesiintymistä)
- Testataan puhelinsovellusta kansalaishavaintojen ilmoittamisessa (tavoite 300 ilmoitusta)
- Testataan vieraskasvien eri torjuntamenetelmiä pilottikohteilla (tavoite 6 toteutettua kohdetta)
- Järjestetään vieraskasvi-infoja ja talkootapahtumia (tavoite 5 tapahtumaa)
- Tavoitettu maaseutuväestö: neuvontakerrat, tilaisuudet (tavoite 100 henkilöä)
- Laaditaan vieraskasvien torjuntasuunnitelma hankealueelle (tavoite 1 suunnitelma)

3.2 Hankkeen tulokset ja vaikutukset

Nykytilan kuvaus on kappaleen 1.1 Tarve ja tausta lopussa. Tarvetta vieraskasvien torjuntatyön edistämiseksi Kalajokilaaksossa on: Vieraskasvien torjunta Pohjois-Pohjanmaan maaseudulla on suhteellisen uusi asia. Asukkaat tarvitsevat tukea ja opastusta vieraslajien torjumiseen sekä tietoa vieraslajien haitallisuuden mittakaavasta. Kuntien resurssit tiedottaa asiasta ja edistää torjuntaa ovat rajalliset. Hankkeella saatavat positiiviset muutokset ja vaikutukset on kerrottu kunkin viiden työpaketin osalta alla.

Työpaketin 1 (vieraskasvien kartoitus) toimenpiteiden vaikutuksena saadaan parempi kuva Kalajokilaakson neljän kunnan vieraskasvitilanteesta. Esiintymien määrän ja laajuuden selvittäminen auttaa torjuntatoimien suunnittelussa. Kuntalaisten osallistuminen esiintymien kartoittamiseen ja ilmoittamiseen sitouttaa heitä vieraskasvien torjuntatoimiin. Kun tiedot vieraskasvien esiintymisestä ja torjuntatoimista ovat julkisesti esillä, syntyy toivottavasti positiivinen kilpailuasetelma: kun naapurikin torjuu vieraskasveja, ei haluta jäädä huonommaksi.

Työpaketissa 2 tehtävien torjuntamenetelmien testauksen seurauksena kuntien ja maanomistajien ymmärrys siitä, millä keinoilla ja aikataululla haitallisista vieraskasvilajeista voidaan päästä eroon, kasvaa. Myös torjunnan kustannuksista ja aikamenekistä saadaan lisätietoa. Työnäytösten ja tiedottamisen kautta vahvistetaan kuntalaisten tietoa vieraskasveista ja niiden torjunnasta, minkä seurauksena asukkaat kokevat torjuntatyön mielekkääksi ja kannatettavaksi. Hankkeen toimenpiteet mahdollistavat myös sen, että alueen yritykset voivat jatkossa tarjota vieraskasvien torjuntapalveluja. Torjuntamenetelmien

testaustuloksista viestitään laajasti ja näitä tuloksia voivat hyödyntää myös muut toimijat Pohjois-Pohjanmaalla ja laajemminkin.

Työpaketin 3 vaikutuksesta Kalajokilaakson asukkaiden ja maanomistajien ymmärrys haitallisten vieraskasvien aiheuttamista ongelmista ja toisaalta torjuntakeinoista lisääntyy. Vieraskasvien aiheuttamat haitat voivat olla monelle maaseudun asukkaalle vielä uusi asia, EU-lainsäädäntöäkin on sovellettu Suomessa vasta 8 vuotta. Esimerkiksi Nivalan Malisjokivarren jättiputkien poistamisessa on tärkeää, että kaikki maanomistajat ryhtyvät toimiin, sillä haittakasvit leviävät jäljelle jäävistä esiintymistä siementen ja esimerkiksi tulvan mukana jo kerran torjutuille alueille.

Työpaketissa 4 tehtävän vieraskasvien torjunnan kansalaisaktivoinnin vaikutuksesta Kalajokilaakson kuntien asukkaiden tietoisuus vieraskasvien haitoista kasvaa ja samalla motivaatio vieraskasvien torjuntaan lisääntyy. Ongelman laajuuden vuoksi on tärkeää, että mahdollisimman moni maanomistaja aktivoituu torjuntatoimissa. Kun vieraskasvien torjuntaa pidetään laajasti esillä, tulee siitä helpommin valtavirtaa, yleisesti hyväksytty ja tärkeänä pidetty asia. Hankkeella tehtävät vieraskasvien poistotyöt ja aktivoitavien asukkaiden tekemä työ lisäävät ympäristöllisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävästä kehitystä. Vieraskasvien pitäminen kurissa auttaa maaseutu ympäristöjä ja niissä elävää eliöstä ja ihmisiä voimaan hyvin.

Työpaketin 5 Kalajokilaakson vieraskasvien torjuntasuunnitelman laatiminen antaa työkaluja alueen kunnille hallita haitallisten vieraskasvien leviämistä alueellaan. Ongelman laajuus tiedostetaan silloin paremmin, on saatu suosituksia sopivista ja kustannustehokkaimmista torjuntamenetelmistä, asukkaat ja toimijat ovat valmiimpia torjuntatoimiin ja on näkymä, miten ongelman kanssa tullaan toimeen ja haitallisten lajien leviämistä voidaan estää.

3.3 Hankkeen seuranta ja raportointi

Projektipäällikkö ja projektiryhmä seuraavat hankkeen toiminnan toteutumista koko hankeajan. Seuranta käsitellään työpalaverissa sekä hankkeen ohjausryhmässä. Hankkeen toteutuksesta vastaava projektiryhmä kokoontuu noin kahden kuukauden välein (etäyhteys tai lähitapaamiset). Projektiryhmään kuuluvat hankkeessa työskentelevät ProAgria Oulun asiantuntijat ja hankkeen kumppaneina olevien neljän kunnan edustajat.

Toteutusta arvioidaan mm. seuraavilla tavoilla:

- onko hankesuunnitelmassa ja aikataulussa esitetyt toimenpiteet tehty?
- ovatko hankkeelle työskenteleville työsuunnitelmassa määritetyt tekemiset tehty?
- onko toteutuksen aikataulussa pysytty?
- ovatko hankkeessa työskenteleville budjetissa määritellyt työajat toteutuneet/ylittyneet?
- ovatko hankkeen kustannukset toteutuneet kustannusarvion mukaisina?

Hankkeen tuloksia arvioidaan seuraamalla ja raportoimalla erilaisia määrällisiä mittareita ja tavoitteita, nämä mittarit on kerrottu kappaleessa Hankkeen tavoitteet.

Laadullista seuranta varten tietoa kerätään koko hankkeen ajan. Laadullista seurantatietoa ovat mm. ohjausryhmän palautteet hankkeen aikana, osallistujien antama palaute tapahtumista ja hankkeen toimenpiteistä sekä asiantuntijoiden antama palaute jne.

Seurattavat tiedot: Hankkeen tuloksena syntyy yksi uusi toimintamalli eli Kalajokilaakson alueen vieraslajien torjuntasuunnitelma, jota voidaan hyödyntää myös muiden alueiden suunnitelmien laadinnassa mallina. Hankkeen rahoituksella hankkeen aikana työllistävien määrä: budjetoitu työaika 2.25 HTV.

4. Hankkeen toteutus, aikataulu ja riskit

4.1 Hankkeen toteutus ja aikataulu

Hankkeen kesto: Toteutusaika 1.5.2024–31.12.2026 (2 v 8 kk).

Hankkeen tavoitteita toteutetaan seuraavilla viidellä työpaketilla. Osa työpaketeista painottuu hankkeen alkuun (Työpaketti 1), osa on käynnissä useampana vuonna (Työpaketit 2–4) ja Työpaketti 5 toteutetaan hankkeen päätösvuonna 2026.

Työpaketti 1. Vieraslajien kartoitus Kalajokilaaksossa

Työpaketissa tehdään vieraskasvilajien esiintymien kartoitus Kalajokilaaksossa neljän kunnan alueella maastokaudella 2024. Pääkohdelajit ovat jättiputki, jättipalsami ja komealupiini. Jättiputken esiintymät tarkistetaan kattavammin ja esiintymät rajataan kartalle. Nivalan Malisjokivarressa olevan laajemman jättiputkiesiintymän maanomistajiin otetaan yhteyttä henkilökohtaisesti ja kerrotaan kartoituksesta ja hankkeen tarjoamasta avusta heti loppukeväällä 2024. Maastotyöhön palkataan esim. OAMK:n luonnonvara-alan opiskelija 3 kuukaudeksi kesäksi 2024.

Vieraskasvien esiintymätiedot tallennetaan ensisijaisesti julkisiin tietokantoihin. Näin ne ovat kaikkien käytössä. Tietoja voivat silloin hyödyntää maanomistajat, kunnat, valtion viranomaiset, torjuntapalveluja tarjoavat yritykset, tutkijat ja kehittäjäorganisaatiot. Nopea tapa maastokartoituksessa voisi olla älypuhelimeen ladattava iNaturalist-sovellus. Sen kautta tiedot välittyvät Lajitietokeskuksen tietokantaan. Myös vieraslajit.fi-sivun kautta voi tietoja ilmoittaa, samoin laji.fi-sivuston kautta. Mahdollisimman kattavat tiedot kuntien vieraskasvitilanteesta auttavat torjuntatoimien suunnittelussa ja työpaketin 5 torjuntasuunnitelman laatimisessa.

Jättipalsamin, lupiin ja kurturuusun esiintymätietoja kerätään erityisesti kansalaishavainnoinnin avulla. Hankkeessa voidaan kokeilla Crowdsorsa-sovelluksen käyttöä, jossa havainnon ilmoittaja saa 1 € palkkion per havainto.

Crowdsorsa on tamperelaisen start up -yrityksen kehittämä älypuhelinsovellus, jossa voidaan kerätä suurelta yleisöltä paikkatietoon perustuvia ilmoituksia erilaisista asioista. Sovellusta on käytetty vieraskasvihavaintojen ilmoittamiseen muutamissa kaupungeissa viime vuosina. Näissä joukkoistamishankkeissa varattu rahaa havaintojen ilmoittajille ja usein myös torjuntatyöhön. Esimerkiksi Kainuun vieraskasvihankkeessa varattiin vuonna 2023 yhteensä 1500€ ilmoituksiin ja 4500€ torjuntatyöhön. Varovainen arvio Crowdsorsalla saatavista ilmoituksista on 300 havaintoa, jolloin kustannus olisi 300 euroa. Tämä voitaneen rahoittaa hankkeen ostopalveluista (viestintäkulut).

Työpaketti 2. Vieraslajien torjunnan uudet menetelmät

Haitallisten vieraskasvien leviäminen muodostaa pahimmillaan uhkan paikallisen kohteen luonto- ja kulttuuriarvoille, virkistyskäytölle ja elinkeinoille. Jättiputken valtaamat alueet ovat esimerkiksi pois muulta käytöltä, vähentävät luonnon monimuotoisuutta ja ovat myös terveysriski. Nivalan Malisjokivarressa jättiputket ovat vallanneet hyvin laajoja alueita jokivarressa ja niiden torjuminen on haastavaa. Kasvit kasvavat osin jokitörmässä, josta niitä on vaikea torjua koneellisesti. Mekaaninen torjunta niittämällä on varmasti pääasiallinen torjuntakeino, mutta myös muita keinoja on tarpeen kokeilla. Eri torjuntamenetelmien testaaminen vierekkäisillä alueilla voi antaa tärkeää tietoa vaikuttavista torjuntakeinoista. Jättiputkilla testattavia menetelmiä voivat olla niitto, kuumavesikäsitteily, otsonivesi, peittäminen muovilla ja pyrolyysineste (koivutisle).

Tässä työpaketissa kohteilla, joissa vieraskasvilajit ovat vallanneet isoja pinta-aloja, testataan niiden torjunnan erilaisia ammattimaisia keinoja. Menetelmiä voivat olla: kasvuston murskaus, peittäminen muovilla, erilaiset katemateriaalit, kuumavesikäsitteily, liekitys, laidunnus, pyrolyysineste (koivutisle) ja purppuranahakkasieni (kurturuusulle).

Torjuntakokeiluihin varataan ostopalvelurahaa materiaaleihin ja urakoitsijoiden työpalkkioihin. Tavoitteena on, että hankkeen torjuntakokeiluja tehdään kaikissa mukana olevissa 4 kunnassa: Nivalassa ja Ylivieskassa 2 kohdetta/kunta, Haapajärvellä ja Alavieskassa 1 kohde/kunta. Torjuntakokeiluihin varataan 5000 €/kohde. Kohteen toteutuskulut voivat jakautua useammalle vuodelle, mikäli käsittely joudutaan toistamaan useana vuonna. Torjuntakokeilujen tarkempi kuluarvio on liitteenä olevassa hankkeen kustannuslaskelmassa-> Ostopalvelut.

Torjuntakokeiluja olisi hyvä saada käyntiin osin jo kesällä 2024, jotta ehditään seurata niiden onnistumista vuosina 2025–2026. Malisjoella on testattu kuumavesikäsitteilyä jättiputkiin kesällä 2023. Näitä jo aloitettuja kohteita voisi myös kysyä mukaan otettaviksi hankkeen seurantakokeisiin.

Tavoitteena on kannustaa myös vieraskasvien torjunnan/viherurakoinnin parissa toimivia yrittäjiä kehittämään ja tarjoamaan palveluitaan. Potentiaalisille yrittäjille voidaan järjestää info hankkeen alkuvaiheessa. Tilaisuus voisi olla työnäytöstyypinen tilaisuus, jossa torjuntaa tekevä yritys esittelee palvelujaan. Mahdollisia yrittäjiä tavoitetaan ProAgria Oulun Kalajokilaakson alueella toimivien

asiantuntijoiden kontaktien avulla. Myös kuntien maaseutuhallinnolla on tiiviit yhteydet kuntiensä maaseutuyrittäjiin, mitä voidaan hyödyntää.

Työpaketti 3. Maanomistajien neuvonta ja vieraslajiviestintä

Tässä työpaketissa tehdään maanomistajien neuvontaa liittyen haitallisten vieraskasvien torjuntaan. Maanomistajille voidaan lähettää kirjeitä ja sähköisiä tiedotteita sekä järjestää tilaisuuksia. Myös konkreettista opastusta liittyen esim. jättiputken torjuntaan ja poistoa tekeviin urakoitsijoihin voidaan tarjota. Myös vaihtoehtoisista toimenpiteistä välitetään tietoa. Kohdealueen maanomistajilta tuleviin puheluihin ja viesteihin varaudutaan vastaamaan.

Työpaketissa tehdään haitallisiin vieraskasveihin liittyvää viestintää. Mukana olevien kuntien verkkosivuille kootaan perustietopaketti haitallista vieraskasveista ja niiden torjuntakeinoista sekä ohjeet, miten havainnointia voi ilmoittaa. Keväällä ja kesäkaudella haastetaan asukkaita ja toimijoita havainnoimaan vieraskasveja ja ryhtymään torjuntatoimiin. Myös talkoissa, kaupoissa ja julkisissa tiloissa jaettavia esitteitä/flyereita vieraskasveista laaditaan hankkeen alussa. Myös sosiaalisen median kanavia hyödynnetään tiedotuksessa esim. kannustettaessa havaintojen ilmoittamiseen, torjuntatoimien tilaamiseen tai talkoiluun.

Tämä työpaketti koskee erityisesti Nivalan Malisjoen jättiputkiesiintymiä, mutta neuvontaa voidaan tehdä myös muissa kunnissa ja muiden vieraskasvien osalta, mikäli tarpeita ilmenee.

Työpaketti 4. Vieraslajien torjunnan kansalaisaktivointi

Työpaketissa aktivoidaan kuntien asukkaita, maanomistajia, yhdistyksiä ja yrityksiä torjumaan vieraskasveja omassa lähiympäristössään.

Työpaketeissa järjestetään jokaisessa hankkeen kunnassa ainakin yksi vieraslaji-info/talkootapahtuma joko 2024 tai 2025. Talkoilun tukena voi olla Soolotalkootapahtuma, jossa voi talkoilla koko keski- ja loppukesän omaan tahtiin etukäteen merkityissä paikoissa. Talkoiluun voi sopia vaikka jättipalsami- tai lupiinikasvusto kunnan puistoalueella tai muulla yleisellä alueella. Vilkkaasti liikennöidyn tien varsi ei ole hyvä talkookohde liikenneturvallisuuden takia.

Kampanjaa voi vauhdittaa selkeillä torjuntaohjeilla kuntien nettisivuilla ja somessa. Kansalaistalkoiluun sopivat jättipalsami, lupiini ja kurturuusu, mutta ei jättiputket.

Hankkeen aikana voidaan hankkia vieraskasvijäteastioita muutamaankin paikkaan kuntataajamaan kesäkaudeksi. Kuntalaiset voivat tuoda kitkemänsä vieraskasvijätteen astioihin maksutta. Kerätty vieraskasvijäte viedään poltettavaksi. Asianmukainen vieraskasvijätteen hävitys ehkäisee vieraskasvien leviämistä.

Työpaketti 5. Vieraskasvien torjuntasuunnitelma

Hankkeen päätösvuonna 2026 laaditaan mukana olevien kuntien yhteinen haitallisten vieraskasvilajien torjuntasuunnitelma. Siinä kuvataan nykytilanne, kunkin kunnan erityispiirteet vieraskasvien osalta ja tarvittavat toimenpiteet vieraskasvien leviämisen estämiseksi. Torjuntasuunnitelmassa hyödynnetään hankkeen aikana kerättyä tietoa ja sen koostamisessa voidaan hyödyntää opiskelijaa (esim. agrologiopiskelija).

Torjuntasuunnitelma esitellään kuntien yhteisessä seminaarissa syksyllä 2026. Samalla sovitaan jatkotoimista. Torjuntasuunnitelma laitetaan esille mukana olevien kuntien nettisivuille ja lähetetään tiedoksi kuntien viranhaltijoille ja päättäjiille.

4.2 Hankkeen riskit

Hankkeen keskeisimmät riskit liittyvät vieraskasvien esiintymiskohteiden maanomistajien, asukkaiden ja muiden toimijoiden mukaan saamiseen ja sitouttamiseen. Asia on monille vielä melko uusi ja vieraslajien torjunnan tärkeyttä ei ole ehkä niin hyvin vielä sisäistetty. Hankkeella on paljon myös valistuksellista työtä. Vaikka laki velvoittaa maanomistajaa torjumaan haitallisia vieraskasveja maaltaan, asiaa ei ole monelta osin sanktioitu. Tosin ELY-keskus on kehottanut maanomistajia torjumaan Nivalassa jättiputket lakiin vedoten. Kehotuksessa on viitattu siihen, että jos maanomistaja ei ryhdy toimiin, voi ELY-keskus teettää torjuntatyön maanomistajan laskuun. Asia on tietyllä tavalla herkkä, kun voidaan puuttua maanomistajan itsemääräämisoikeuteen oman maansa käyttöön liittyen. Siksi on tärkeää hankkeen aikana tuoda esille torjuntatyön positiivisia vaikutuksia luonnon monimuotoisuudelle, kulttuurimaisemalle ja sen arvoille sekä jopa tontin arvolle vieraskasvivapaana alueena. Positiivisen kautta asiaan vaikuttaminen ensisijaisesti on yleensä aina tehokkaampaa.

Myös monet muut haasteet maatalojen ja ihmisten arjessa voivat vaikuttaa kiinnostukseen tarttua vieraskasviasiaan. Maatalojen kannattavuushuolet ja jaksamisen ongelmat voivat heijastua siihen, että maanomistaja ei jaksaa tarttua asiaan, joka ei ole päällimmäinen asia elannon hankkimisen kannalta. Tähän voidaan vaikuttaa positiivisella työskentelyotteella ja tarjoamalla ratkaisuja ja asiantuntija-apua asiaan. Hoitamalla ympäristövelvoitteet maanomistaja saavuttaa samalla monia muita hyötyjä.

Asukkaiden aktivoinnissa talkootoimintaan ja vieraskasvien torjuntaan auttaa aktiivinen verkostoituminen paikallisten toimijoiden kanssa. Aktivoinnissa tärkeää on löytää kylän ”priimusmoottorit”, jotka keräävät aktiivisen tekijäporukan. Myös aktiivinen ja näkyvä viestintä on tärkeää toiminnan virittelyssä.

Hankkeessa kokeillaan erilaisia torjuntakeinoja haitallisten vieraskasvien torjunnassa. Niiden vaikuttavuudesta on keskenään hieman ristiriitaisia aiempia tuloksia. Riskinä on, että yhtä selkeästi toimivaa myrkytöntä torjuntamenetelmää ei välttämättä löydy. Yhtenä kehittämishankkeen tavoitteena on testata erilaisia torjuntaratkaisuja, joiden perusteella saadaan lisätietoa aiemman tiedon päälle. Esimerkiksi kuumavesikäsitteilyn ja

pyrolyysinesteen (koivutisle) tehosta jättiputken torjunnassa tarvitaan vielä lisäselvityksiä, mihin tässä hankkeessa myös pureudutaan.

Koska vastaavan laajuisia vieraskasvien kartoitusta torjuntaa edistäviä toimenpiteitä ei hankkeen toimialueella olla aiemmin tehty, voi olla, että torjuntatoimien käynnistämässä ja tulosten saamisessa menee odotettua enemmän aikaa. Tässä tapauksessa on vaarana, että kaikkia hankesuunnitelman kokonaisuuksia ei ehditä suunnitellussa laajuudessa toteuttaa. Tätä riskiä voidaan vähentää hanketoimien tehokkaalla suunnittelulla, toimijoiden sitouttamisella ja saavutettujen tulosten välitarkastelulla. Myös kuntakumppanien ja ohjausryhmän rooli on tässä tärkeä, jotta toimenpiteisiin päästään suunnitellusti kiinni ja tuloksia saadaan. Myös hankkeen hallinnoijaorganisaation tulee osoittaa hankkeelle riittävästi ammattitaitoista työresurssia, jotta suunnitellut toimenpiteet saadaan ajoissa toteutettua.

Riskinä voi olla sekin, että vieraskasviongelma osoittautuu hankkeessa tehtävien selvitysten perusteella ennakoitua laajemmaksi ja että hankkeen resurssit eivät riitä kaikkien vieraskasviesiintymien torjunnan edistämiseen. Hankkeen tavoitteena on antaa hankealueen kunnille ja toimijoille työkalut hoitaa vieraskasviongelmaa jatkossa. Ei ole tarkoituksaan, että kaikkia esiintymiä saataisiin torjuttua hankkeen toimesta. Hankkeen lopussa laaditaan vieraskasvien torjuntasuunnitelma tuleville vuosille. Siinä määritellään tarvittavat toimet jatkossa. Mikäli ilmenee, että jatkopanostusta asiaan tarvitaan, tulee miettiä jatkotoimia ja lisärahoituksen hankkimista.

5. Hankkeen laajempi viitekehys

Hanke edistää valtakunnallisen CAP-suunnitelman toimenpidettä Yhteistyö 04 – Yhteistyötoimet luonnonvarojen kestäväan käyttöön. Toimenpiteessä tuetaan kehittämishankkeiden toteuttamista ja sen kuvaus on CAP27-suunnitelman sivuilla 1012–1018. Hankkeilla edistetään mm. innovaatioiden valmistelua ja käyttöönottoa. Näillä tehostetaan luonnonvarojen hoitoa ja toimivuutta sekä uusien kestävien ratkaisujen löytymistä. Toimenpiteessä lisätään asiantuntemusta ja yli sektorirajojen tapahtuvaa yhteistyötä. Luonnon monimuotoisuuden yhteistyötä edistetään myös tällä toimenpiteellä. Tällä vieraskasveihin liittyvällä hankkeella pyritään ratkaisemaan maaseutuluonnon monimuotoisuuteen liittyvää haastetta monipuolisella alueellisella yhteistyöllä. Kehittämishankkeessa tulee olla yhteistyössä vähintään kaksi toimijaa. Tässä yhteistyötä tehdään kehittäjäorganisaation ja hankkeen hallinnoijan eli ProAgria Oulun ja neljän Kalajokilaakson kunnan kesken.

Hanke liittyy Pohjois-Pohjanmaan maaseudun kehittämissuunnitelman 2023–2027 rahoituskauden painopistealueeseen *Ympäristö- ja ilmastoviisas maatalous ja maaseutu*. Hanke edistää alueellisen kehittämissuunnitelman tavoitetta *Uudet ympäristömyönteiset ratkaisut tukevat vesien suojelua ja luonnon monimuotoisuutta*. Sen mukaan ”Uusien toimintamenetelmien ja -tapojen kehittäminen on tärkeää luonnon monimuotoisuuden edistämässä, luonnonhoidon ja vesienhoidon toimenpiteiden vaikuttavuuden parantamisessa sekä toimenpiteiden vaikutusten arvioinnissa”. Vieraslajien todetaan uhkaavan luonnon monimuotoisuutta ja geeniperimää. Niiden leviäminen luontoomme on tärkeää saada estettyä suunnitelmatekstien mukaan. Myös Pohjois-Pohjanmaan maaseudun kehittämissuunnitelman läpileikkaavat teemat ympäristölähtöisyys,

osaaminen sekä innovaatioiden ja digitaalisuuden edistäminen on huomioitu tämän vieraskasvihankkeen suunnittelussa. Ympäristölähtöisyys liittyy mm. siihen, että tuetaan ihmistoiminnan negatiivisia ympäristövaikutuksia lieventäviä toimia. Juuri näitä toimia hankkeessa suunnitellaan vieraskasvien osalta. Osaaminen liittyy siihen, että hanketoteuttajilta edellytetään jatkuvaa oppimista, verkostoyhteistyötä ja aktiivista tiedottamista. Vieraskasvien torjunnan osalta ollaan uuden äärellä ja kaikki vertaisoppiminen, yhteistyö ja verkostoituminen ovat tärkeitä hankkeen tavoitteiden saavuttamiseksi. Uudet innovaatiot voivat syntyä myös yhteisen kehittämisen ja ideoinnin kautta. Tämä voi tarjota myös työmahdollisuuksia alueen ympäristöpalveluyrityksille. Nykyaikaiset viestintäkanavat ja digitaalisuus pidetään myös esillä hankkeessa, mm. vieraskasvihavaintojen ilmoitus puhelinsovelluksella.

Hanke liittyy myös vahvasti valtioneuvoston 15.3.2012 periaatepäätöksenä hyväksymään kansalliseen vieraslajistrategiaan. Euroopan unionissa vieraslajilainsäädäntöä valmisteltiin vuodesta 2008 lähtien ja EU:n vieraslajiasetus tuli voimaan 1.1.2015. Kansallinen vieraslajilaki tuli Suomessa voimaan 1.1.2016. Valtioneuvoston vieraslajiasetus astui voimaan 1.6.2019 ja sitä päivitettiin 2023. Lainsäädännössä on määritelty haitalliset vieraslajit ja säännökset niiden leviämisen estämiseksi. Kansallisen vieraslajistrategian toimenpideohjelmassa esitettiin 16 erilaista toimenpidekokonaisuutta. Osa liittyy enemmän viranomaistoiminnan ja asiaan liittyvän tiedonvaihdon kehittämiseen sekä seurantajärjestelmien luomiseen. Strategiassa mainittu vieraslajiportaali on perustettu ja se kokoaa tietoa vieraslajit.fi-sivuston alle. Strategiassa mainittuja vapaaehtoisia toimia on toteutettu paljon ja myös tässä hankkeessa ne ovat tärkeä osa hankkeen toimenpiteitä. Vieraslajien torjunta on kaikkien asia, johon voi vaikuttaa omassa arjessa.

Hanke tukee myös Maa- ja kotitalousnaisten valtakunnallista strategiaa, jonka yhtenä painopisteenä strategiakaudella 2021–2025 on Monimuotoinen luonto. Siinä halutaan tuoda luonnon monimuotoisuuden merkitys kaikille ymmärrettäväksi. Teeman alla laaditaan erilaisia selvityksiä ja toimenpiteitä luonnon monimuotoisuutta edistävästä toimenpiteistä yhdessä maanomistajien, kuntien, yhdistysten ja yritysten kanssa. Vieraskasvien aiheuttama uhka monimuotoisuudelle on aihealue, joka sopii hyvin painopisteen alle.

6. Hankkeen ympäristö- ja ilmastovaikutusten huomiointi ja kestävä kehityksen edistäminen

Hanke tukee kaikkia kestävä kehityksen osa-alueita: ekologista, taloudellista ja sosiaaliskulttuurillista kestävyttä.

Hankkeen toimenpiteillä lisätään hankealueen luontoympäristöjen ekologista kestävyttä. Haitallisten vieraskasvien leviäminen uhkaa niittyjen, pientareiden, jokivarsien ja puistometsien luonnonvaraista kasvillisuutta. Vieraskasvit syrjäyttävät luonnonkasveja ja vähentävät siten luonnon monimuotoisuutta. Vieraskasveilla voi olla monia haitallisia ekologisia vaikutuksia. Esimerkiksi lupiinin siitepöly voi haitata kimalaisten lisääntymistä, se ei kelpaa päiväperhosten toukkien ravinnoksi ja vaikuttaa negatiivisesti moniin hyönteisiin, mm. kovakuoriaisiin, kaksisiipisiin ja muurahaisiin. Lupiini myös rehevöittää kasvualustaansa ja siten muuttaa myös karun niitty-ympäristön reheväksi ja voimakkaille

kilpailijoille otolliseksi. Tällöin karuun ympäristöön sopeutuneet niittykasvit häviävät kilpailussa. Tienpientareet ovat olleet monien niittykasvien korvaava elinympäristö perinteisesti hoidettujen luonnonniittyjen vähennyttyä voimakkaasti. Vieraskasvien poistaminen ja leviämisen estäminen auttaa eliöyhteisöjä toimimaan ekologisesti kestäväällä tavalla. Silloin ne ovat myös kestävämpiä ulkoisia stressitekijöitä vastaan, kuten kuivuus, taudit, muut ympäristötekijät. Hankkeessa testataan myrkyttömiä torjuntamenetelmiä haitallisille vieraskasveille. Glyfosaattia on käytetty vielä muutamia vuosia sitten paljon vieraskasvien torjuntaan. Nyt kuitenkin on tarpeen löytää myrkyttömiä torjuntakeinoja.

Hyvinvoiva ja tasapainossa oleva luontoympäristö lisää myös taloudellista kestävyyttä. Tavoitteena on, että maanviljelyä, asumista ja muuta ihmistoimintaa ei harjoiteta ympäristön tilan kustannuksella. Aiemmin tehtyjä virheitä voidaan korjata, esimerkkinä puutarhajätteistä luontoon levinneiden vieraskasvien poistaminen. Hyvinvoiva ympäristö lisää tonttien ja maatilojen arvoa, lisää houkuttelevuutta asuin- ja työskentelypaikkana ja matkailun kohteena. Sillä, että kunta huolehtii ympäristöasioista hyvin, voi olla vaikutusta kunnan imagoon ja houkuttelevuudelle investoinneille ja uusille asukkaille.

Luonnonympäristöjen ja maaseudulle ominaisten kulttuuriympäristöjen vaaliminen lisää myös sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä. Hyvinvoivat ja monimuotoiset luonnonympäristöt parantavat asukkaiden fyysistä ja henkistä hyvinvointia ja siten lisäävät sosiaalista kestävyttä. Viihtyisä, virikkeellinen ja turvallinen lähiympäristö tarjoaa hyvinvointia kaikille ikäryhmille lapsista ikäihmisiin. Vieraskasvilajien kurissa pitäminen osoittaa yhteisvastuuta omasta lähiympäristöstä ja on osa paikallisen kulttuurin ja sen muovaaman maiseman ylläpitämistä. Tämä on myös osa kulttuurista kestävyttä. Kalajokilaakson viljelymaisema on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue ja sen maisema- ja luontoarvojen vaaliminen on tärkeä osa seudun kulttuuriperinnön vaalimista.

Kestävän kehityksen periaatteet huomioidaan myös hankkeen toimenpiteiden toteutuksessa. Hanketilaisuudet, talkoot ja työnäytökset järjestetään kohdepaikkakunnalla, johon kohderyhmän eli asukkaiden, yrittäjien ym. osallistujien on lyhyt matka tulla. Tilaisuuksien osalta kannustetaan myös yhteiskyyteihin, mikäli julkisten käyttö ei ole mahdollista. Myös virtuaalipalaverit/-tilaisuudet kuuluvat hankkeen keskeiseen toimintatapaan. Ohjausryhmän kokoukset järjestetään todennäköisesti pääosin etäkokouksina. Kaikessa tiedonvälityksessä suositaan digitaalisia kanavia.

7. Toiminnan jatkaminen ja tuen kohteen ylläpitosuunnitelma

Hankkeessa saadaan kehitettyä toimintamalli haitallisten vieraskasvien torjuntaan ja hallintaan neljän Kalajokilaakson kunnan alueella. Hankkeen lopussa laaditaan kuntien yhteinen haitallisten vieraskasvien torjuntasuunnitelma. Siinä määritellään tarvittavat toimenpiteet torjunnassa jatkossa, vastuulliset toimijat, aikataulu ja toiminnan rahoitus. Tärkeää on, että vieraskasvien aktiivista torjuntaa jatketaan hankkeen jälkeenkin. Kunnat voivat varmaankin jatkaa torjuntaa omana työnään omilla maillaan normaalin viheralueiden kunnossapitotoiminnan yhteydessä. Yksityisiä maanomistajia kannustetaan jatkamaan torjuntatoimia omilla kohteillaan. Myös yhdistyksiä innostetaan ottamaan pitempiaikaisia talkookohteita kylille tärkeillä ja näkyvillä kohteilla. Jättiputkien osalta toivottavaa olisi, että torjuntatyön koordinointia voidaan jatkaa haastavimmilla kohteilla vielä pidempään, jotta

ongelma saadaan selätettyä. Tätä työtä voidaan jatkaa esimerkiksi kunnan palkkaaman kesätyöntekijän avulla (esimerkiksi alan opiskelija, palkkatukihenkilö tai Leader-hanketuella palkattu työntekijä). Hankkeen kehittämistoimien seurauksena on alueella toivottavasti jatkossa maaseutu- tai viheralan yrittäjiä, jotka tarjoavat vieraskasvien torjuntapalveluja. Hankkeessa tuotettu viestintämateriaali on toivottavasti kuntalaisten käytettävissä vielä hankkeen jälkeenkin. Kuntien verkkosivuille voidaan koota tietopaketti, miten vieraskasveja torjutaan ja hyviä esimerkkejä. Joka kunnassa olisi hyvä olla nimetty henkilö, jolta voi kysyä lisätietoja aiheesta. Henkilö voi olla kunnan työntekijä tai esimerkiksi lisäksi voi olla asiasta kiinnostuneita vapaaehtoistoimijoita. Hankkeesta saadut kokemukset esimerkiksi vieraskasvien torjuntakokeista ja viestintämateriaali kannattaa hyödyntää Pohjois-Pohjanmaan muiden alueiden vieraskasvitorjunnan suunnittelussa.

8. Hankkeen viestintä

Hankeviestintä on tärkeä osa hankkeen toimenpiteitä viestittäessä hankkeen kohde- ja sidosryhmille. Viestintää toteutetaan hankkeelle laadittavan viestintäsuunnitelman ja rahoittajan ohjeiden mukaisesti koko hankkeen ajan. Hankkeen jalkauttaminen on osa viestinnän toimenpiteitä. Viestintää toteutetaan monikanavaisesti ja hyödynnetään erilaisia verkostoja. Keskeisiä viestintäkanavia ovat hankkeen kotisivut, some-kanavat, uutiskirjeet ja koulutus-/tapatumakalenterit. Hankkeesta tiedotetaan myös erilaisten tapahtumien ja tilaisuuksien, kuten seminaarien ja webinaarien, yhteydessä. Lehdistötiedotteita laaditaan tarpeen mukaan.

Ajankohtaisten asioiden tiedotuksessa hyödynnetään vuorovaikutteista sosiaalista mediaa, kuten WhatsApp-ryhmiä, Facebookia, Instagramia, LinkedIniä tai vastaavia kanavia. Hankkeelle voidaan perustaa julkinen sometili Facebookiin ja Instagramiin. Tämä voi olla hyvä keino nostaa uutta asiaa esille Kalajokilaakson alueella. Kun kanavalla ei ole muiden aihepiirien postauksia, asia pääsee paremmin esille. Somekanavilla, varsinkin Instagramin avulla, tavoitetaan myös paremmin nuoria. Uusien sometilien ohella hyödynnetään hankkeen hallinnoijan ja kumppaneiden olemassa olevia sometilejä. Tiedotusmateriaali valmistellaan yhteistyössä hanketoimijoiden kanssa - tämä mahdollistaa yksittäistä hanketta laajemman yleisön tavoittamisen. Sosiaalisen median ohella viestitään myös erilaisissa tapahtumissa ja seminaareissa sekä perinteisessä mediassa (printtimedia, tv ja radio).

Asiantuntijatyöskentelyssä hyödynnetään myös muita sähköisiä työvälineitä, kuten sähköistä kokouspalvelua/videoneuvottelua (Teams) tai muuta sähköistä työalustaa.

Viestinnässä kokeillaan uudenlaisia viestintätapoja sekä hyödynnetään aiemmin hyväksi havaittuja käytäntöjä, esim. podcastit, videot, paikallinen tubettaja, Crowdsora-puhelinsovellus havaintojen ilmoittamiseen. Ollaan mukana teemapäivissä, tapahtumissa ja messuilla. Välitetään tietoa yhteistyötahojen viestintäkanaviin ja tavoitellaan laajaa näkyvyyttä erilaisille kohderyhmille esimerkiksi helposti jaettavien julkaisujen avulla.

Hankkeen toimenpiteissä mainitun tiedottamisen lisäksi tiedottamisessa noudatetaan rahoittajan viestintäohjeita.

Kohdennettu tiedotus:

Kohderyhmää tiedotetaan hankkeesta ja sen tapahtumista sähköisillä uutiskirjeillä, sähköpostitse, tarvittaessa lehti-ilmoituksilla, puhelimitse sekä eri tahojen Internet-sivujen välityksellä. Hankkeessa hyödynnetään yhteistyökumppanien ja sidosryhmien viestintäkanavia mahdollisuuksien mukaan.

Ajankohtaisten asioiden tiedotuksessa hyödynnetään vuorovaikutteista sosiaalista mediaa, kuten WhatsApp-ryhmiä, Facebookia, Instagramia, LinkedIniä ja/tai vastaavia kanavia. Näissä hyödynnetään hankkeelle luotavia ja olemassa olevia sometilejä. Asiantuntijatyöskentelyssä hyödynnetään myös muita sähköisiä työvälineitä, kuten sähköistä kokouspalvelua/videoneuvottelua (Teams) tai muuta sähköistä työalustaa.

Toteutus: Sisältö projektityöntekijöiltä sekä viestinnän asiantuntijoilta. Viestintäpalveluja voidaan hankkia myös ostopalveluna.

Internet-tiedottaminen:

Hanke hyödyntää ja käyttää pääosin ProAgrian/Maa- ja kotitalousnaisten internetsivuja. Hankkeelle perustetaan verkkosivu ProAgrian sivujen alle. Sivusto toimii tiedotuskanavana hankkeen tapahtumista, sisällöstä ja tuloksista. Sivuille kootaan hankkeen aikana tuotettu tietomateriaali sekä tarvittavat yhteydet muihin tiedon lähteisiin. Sivusto jää hankkeen jälkeen ProAgrian/Maa- ja kotitalousnaisten ylläpitoon ja toimii tietopankkina hankkeessa kootusta tiedosta.

Hankkeessa mukana olevia Kalajokilaakson kuntia kannustetaan luomaan omille verkkosivuille perustietopaketti vieraskasveista ja torjuntaohjeet. Ajankohtaiset tapahtumat voivat olla myös esillä kunnan sivuilla, mutta vähintään kunnan verkkosivulta tai somekanavasta olisi aina linkki hankesivulle/tapahtumailmoitukseen.

Hankkeen toteutuksessa hyödynnetään videoita, podcasteja ja mahdollisia muita digitaalisia menetelmiä. Lisäksi raportteja, yhteenvetoja ja tuloksia jaetaan sähköisin uutiskirjein.

Toteutus: Hankkeen internetsivujen sisältö projektityöntekijöiltä sekä viestinnän asiantuntijoilta. Viestintämateriaaleja voidaan hankkia myös ostopalveluna.

Esitteet ja muu materiaali:

Hankkeesta laaditaan yleisesite (A5, 4-sivuinen), jota voidaan jakaa eri tapahtumissa ja kylillä. Lisäksi laaditaan A3-juliste hallinnoijan tiloihin esille. Hankkeen tuloksista laaditaan tarvittavaa esittelymateriaalia tiedon levittämistä, seminaareja sekä hankkeen jatkotoimia varten. Tällaisia voivat olla julkaisut, oppaat, esitteet, posterit, videot, podcastit, tarinakartat tms. Lopullinen esitystapa ratkeaa hankkeen aikana ja tulosten julkaisussa pyritään käyttämään nykyaikaisia ja uusia menetelmiä.

Toteutus: Sisältö projektityöntekijöiltä, mahdollinen materiaalityöntekijöiden kilpailutettuna ostopalveluna.

Lehdistötiedotteet ja -ilmoitukset:

Hankkeesta ja keskeisistä tuloksista tiedotetaan media-/lehdistötiedottein ja kirjoittamalla lehtiartikkeleita (ml. alan erikoislehdet sekä paikallislehdet):

1. hankkeen käynnistymisen yhteydessä
2. hankkeen keskeisten tapahtumien yhteydessä
3. hankkeen keskeisten tulosten yhteydessä
4. nostamalla esille onnistumisia hankkeessa ja sen tuloksissa sekä hyviä toimintatapoja

Lehti-ilmoituksia alueen lehdissä voidaan hankkia ostopalveluna hankkeen tapahtumista tiedottamista varten.

Toteutus: Sisältö projektityöntekijöiltä ja viestinnän asiantuntijoilta, mahdolliset paino-, materiaalinvalmistus- ja kuvamateriaalipalvelut kilpailutettuna ostopalveluna.

Tuloksista tiedottaminen:

Hankkeen päättyessä ja tarpeen mukaan aiemminkin tiedotetaan hankkeessa saavutetuista tuloksista ja tarvittavista jatkotoimista. Tuodaan esille hyviä esimerkkejä ja toimintatapoja. Tuloksista tiedottamisessa hyödynnetään monipuolisesti eri viestinnän työkaluja ja kanavia.

Toteutus: Sisältö projektityöntekijöiltä, mahdollinen materiaalityöntekijöiltä kilpailutettuna ostopalveluna.

Hankkeesta raportoidaan rahoittajalle rahoituspäätöksessä määritellyllä tavalla.